

Učiteljski TOVARIŠ.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. vsakega meseca na celi pol. Cena mu je za celo leto 3 gold., za pol leta 1 gold. 50 kr. Spise in dopise prejema vredništvo; naročnino in oznanila pa prejema in razpošiljanje oskerbuje založništvo.

List 10.

V Ljubljani, 15. maja 1880.

Tečaj XX.

„Corrigenda“ v pedagogični zgodovini Böhm-ovi.

(Dalje.)

V Lutrovem življenji je zares mnogo mnogo prenapetosti, nasprotja in raznoverstne strastnosti, ki se dajo le iz take bolezni razlagati. V tem je vzrok in tudi nekak izgovor, da se je zaletaval iz kota v kot.

V začetku samostanskega življenja je bil še prenapeto pobožen: „Ich stellte mir“, pravi, „besondere Aufgaben, hatte noch einen besondern Weg für mich“ — in se je sam sebi zdel naj pravičniji „praesumptuosissimus justitiarius“. Ko je bil v Rimu, pravi, da mu je bilo žal, ker še starši niso umerli, češ, da bi jih s sv. mašo in dobrimi deli rešil iz vic; in ko bi bila priložnost, pristavi sam, bil bi vsled verske vneme postal naj grozovitejši morivec: „Ich wäre bereit gewesen, Alle, wenn ich gekonnt hätte, zu tödten, die dem Papste auch nur mit einer Silbe den Gehorsam verweigerten“. Ob drugem času pa se je v učenje tako strastno zadalbel, da je po več dni, celo po več tednov zapovedane molitve (brevir) opustil, potlej pa hotel vse zamujeno naenkrat spet popraviti; se je zaperl v svojo sobo in ni jedel ne pil in časih po pet tednov ni spal, da je bil skor ob um. Versko čutilo se mu je sčasoma vse zbegalo. „Ich war Christo so Feind (piše sam), dass, wenn ich sein Gemälde oder Bildniss sah, wie er am Kreuze hing, so erschreckte ich dafür und schlug die Augen nieder, und hätte lieber den Teufel gesehen“. „Ich hatte einen zerbrochenen Geist und war immer betrübt, weil alle die Tröstungen unkräftig waren, die ich aus meiner Gerechtigkeit und aus meinen Werken nahm“. Tak je že bil, da tudi v zakramentu sv. pokore ni več tolažbe bilo zanj; zastonj je v Erfurtu dvakrat

dolgo spoved opravljal, zastonj je celo v Rim šel, da bi si tam v novič z dolgo spovedjo olajšal dušno breme!

Če pri taki zaletalosti še v poštev jemljemo velikost in viharost njegovih strasti, v katerih sam toži, da jih ni mogel premagovati; se ne bomo čudili, da je slednjič sam nad seboj obupal. Ker si ni upal svojega zbeganega življenja po zahtevah prave sv. vere vravnati, je orožje iz rok vergel, voz obrnil in je — nogo po kopitu! — jel vero predelovati primerno zahtevam strastnega življenja začeni s čudnim naukom, da človek nima proste volje, čemu tedaj premagovanje, čemu sploh dobra dela? saj jih ni treba, dovelj, da človek terdno veruje. Se ve, da ni utegnil misliti, da v tem logike ni: ali je mogoča vera brez proste volje — proste priterditve? Nihče si ne išče tako rad izgovorov, kakor grešnik za utolaženje vesti, navadnemu grešniku zadostujejo večkrat naj navadnša slepila, učeni pa si izmislijo učene filozofične zisteme, da sebe in druge slepijo. Enako tudi Luter. In ko je bil začetek storjen, je šlo urno dalje: zmota za zmoto! Kar je bilo v sv. pismu njegovim zmotam nasproti, to je znal tako zvito presukovati, da je zanj govorilo; če ni mogel kaj na svojo stran obrniti, je meni nič tebi nič zavergel in izbrisal.

Tako si je potolažil svojo zbegano vest, pa potolažil le za toliko časa, dokler je bil v vročem boju, dokler je strast divjala. Kadar pa je bil trezen, ga je začela vest hudo peči, in njen ogenj je bil tem bolj vroč, kolikor bolj je imel priložnost gledati, v koliko nesrečo se svet pogrezuje po njegovem zadolženju n. pr. „Wie oft hat mein Herz gezappelt, mich gestraft und mir fůrgeworfen ihr einig stárkist Argument: Du bist allein klug? Sollten die andern alle irren, und so eine lange Zeit geirrt haben? Wie, wenn du irrest, und so viele Leute in Irrthum verfűhrest, welche alle ewiglich verdammt werden?“ — „Bin ich denn allein, der so traurig im Geiste sein muss und angefochten werden?“ — „Der traurige Geist ist das Gewissen selbst“. — „Viele denken, weil ich mich unterweilen in meinem áusserlichen Wandel fröhlich stelle, ich gehe auf eitel Rosen; aber Gott weiss es, wie es um mich steht meines Lebens halber“ itd. itd. Tudi temu, kar Böhmi o Lutrovi poroki vé, Luter sam protestuje, rekoč: „Ich habe mich durch diese Heirath so niedrig und verachtet gemacht, dass ich hoffe, die Engel werden weinen und die Teufel lachen“.

Da se človeku smili, toliko toži o dušnem boju in notranjem očitani, ki ga nadleguje noč in dan. Pa tako govori le včas, potem pa začne menda v tolažbo zabavljati zoper sv. cerkev in njene naprave z neslišanimi napadi, z razberzdano surovostjo; njegovo govorjenje večkrat neha biti človeško govorjenje in se spremeni v strastno divjanje! Nikjer ne najdeš nikakoršnega znamenja tiste žalujoče ljubezni, ki le zmoto

sovraži, zmotenca pa želi pridobiti, ampak le zasramovalni serd, zametalno oholost, divjost — „Raserei!“ —

Tega ne morejo utajiti tudi njegovi „čestitelji“, pa ga zgovarjajo s tem, da je bil takrat — čas tak, — da je bilo tako govorjenje v navadi. Pa kdor pozna literaturo, lahko vé, da drugi pisatelji pred njim in za njim niso bili takih divjih besedij; in njegovi verstniki so se čudili taki neolikanosti in so ga zastran tega močno grajali. Ulrih Zasij n. pr. piše: „Was soll ich darüber sagen, dass Luther in seiner Schamlosigkeit die ganze heilige Schrift alten und neuen Testaments, vom ersten Kapitel der Genesis bis zum Schluss, zu lauter Drohungen und Verwünschungen gegen die Päpste, Bischöfe und Priester umdeutet, als ob durch alle Jahrhunderte Gott kein anderes Geschäft gehabt hätte, als gegen die Priester zu donnern.“

Klivanje vesti in glasenje svoje boljše strani večkrat na kratko s tem odpravi, da vse hudiču pripisuje in sploh je v njegovih spisih toliko hudičevanja, da je gerdo, da je poštenega bralca skor strah. Luter resno pripoveduje, da se mu je satan mnogokrat prikazal v raznih podobah; da se je po noči večkrat bojeval z njim, „der gar starke Knochen hat“; vsled takih bojev je bil ves v potu in zjutraj ves utrujen i. t. d. Njegov častilec in biograf de Wette celo piše v njem: „Am Tische betete er: Heiliger Satan, bitt' für uns!“ —

Kaj tacega se pač ne more prav vjemati sè zdravim umom. Bolnega duha razodeva tudi njegova nezmerna brezobzirna samooblastnost, ko ne terpi nikakoršnega nasprotja od nikogar, ko se stavi sè sv. Pavlom v eno versto, ter terdi, da on sam je sprejel od Boga poslanstvo, ter uči pravo resnico, veselo oznanilo, — da njegova usta so usta Kristusova!

Ni tukaj namen in prostor vsestransko označevati Lutra; kdor ga hoče do dobrega poznati, naj pregleda dotične knjige. Toliko pa se nam je potrebno zdelo omeniti, da se že *a priori* lahko reče, da Luter ni bil mož zato, da bi bil za povzdigo šolstva kaj prida storil, pač pa je na vse plati podiral in tudi že obstoječe šolstvo močno opoviral.

Divji verski prepiri so provzročili veliko surovost med ljudstvom, ker so strastno napadali in gerdili vse, kar je bilo pred ljudstvu sveto in drago? Nravno sprideno ljudstvo pa nima veselja za nikakoršne vzvišene namene, tedaj za šolo še najmenj. S tem, da so pridigarji novega nauka brezmerno zabavljali duhovnom prave cerkve, so se znabiti pri mnogih prikupili, spoštovanja si pa niso pridobili; da bi jim bili učitelji poslušni, tudi si ni misliti; brez složnega delovanja pa je šolski prospeh nemogoč. Nemogoč tudi zato, ker Lutrov nauk je sam na sebi tak, da nima nikakoršnega pedagoškega principa v sebi. Luter je tajil prostost človeške volje; in na to prederzno tajitev

je sozidal ves svoj čudni nauk. Kaj pa bo odgojitelj delal v нравnem oziru — v odgoji, če ga Luter sili, da naj otrokovo voljo pri miru pusti?! Če se je v pedagogičkem oziru kaj storilo, storiti se je moralo po družih nazorih, ne po prvotnih Lutrovih!

Če Böhmi vse šolstvo pred Lutrom v nič deva, z Lutrom pa v tako slavo stavi, mu tedaj nismo dolžni verjeti, ampak on je nam ostal dolžan — dokazati!

Pa menda mu ne bo treba dokazovati, ker je dobro dokazal Janssen — ravno nasprotno — strašanski propad šolstva, ki ga je Luter povzročil!

Više šole so v kratkem neizrečeno propadle, ker vseučelišniki, ne da bi se resno učili, tratili so svoje moči in dragi čas z verskimi boji in prepiri, zraven pa čedalje bolj zgubljali blagost in нравnost.

Tisti Luter, ki je po Böhmu slavni prenovitelj šolstva, je razupil univerze za „Mördergruben, Molochtempel, Sinagogen des Verderbens“ in v neki pridigi (l. 1521) je rekel: „Die hohen Schulen wären werth, dass man sie alle zu Pulver machet; nichts Höllischer und Teuflicher ist auf Erden kommen von Anbeginn der Welt; wird auch nicht kommen“. Enako so psovali tudi drugi pridigarji. Ali se to pravi, učenost podpirati, pospeševati? ali se ne pravi, pristuditi jo ljudem, zatirati?

In če so res tako obdivjali vseučelišniki, kdo je tega bolj kriv nego Luter? Vsi imenitniši može tistega časa o tem tožijo. Humanist Cobanus Hessus se pritožuje l. 1523: „Unter dem Vorwande des Evangeliums unterdrücken hier die entlaufenen Mönche ganz und gar die schönen Wissenschaften“. „Unsere Schule ist ganz verödet, wir sind verachtet“. „So tief sind wir gesunken, dass uns nur noch die Erinnerung an unser früheres Glück übrig geblieben ist“. Iz ravno tistega časa poroča Evrik Cordus: „Unsere Schule ist verfallen, und unter den Studirenden herrscht eine solche Zügellosigkeit, dass sie unter den Soldaten im Feldlager nicht grösser sein kann“. —

In tacih citatov ima Janssen prav mnogo, ki vsi kažejo, da préd je bilo dobro na univerzah, potlej zelo slabo. Dokaže tudi s številkami urni propad. V Erfurtu n. pr. je bilo l. 1520 še 311 dijakov vpisanih; drugo leto se je znižalo število na 120, v l. 1522 na 72 in v letu 1523 celo na 34! Enako v Rostocku, kjer je bilo navadno vpisanih do 300; pa l. 1524 se je skercilo število na 38 in l. 1525 celo na 15! Nič drugače ni bilo v slavnem mestu Lipskem. V Heidelbergu je bilo l. 1525 več profesorjev nego dijakov. Iz Bazela se je slišala tožba l. 1524: „Die Universität liegt gleichsam wie tod und begraben da, leer seien die Stühle der Lehrer wie die Bänke der Lernenden“. Dunajska univerza, ki je bila za časa Maksimilijana s stotinami učiteljev in večkrat s 7000 učenci

na leto, je vsled verskih homatij tako sramotno propadla, da jih je štela le še nekaj tucatov; juristični oddelek se je moral celo zapreti, ker ni bilo učencev!

Pa ker Böhmi hoče, da je reformacija „die grösste Weltbegebenheit seit der Stiftung des Christenthums und die grösste That des deutschen Volkes“, zato zgodovini obleko preobrača!

Debela historična laž je Böhmov izrek: „Die Kirchenreformation war auch eine Reformation der Schule, ja der gesamten Erziehung“, ako se tudi na ljudsko šolo oziramo. Kdo nam to dokaže? Luter sam! V tistem glasovitem pismu „an die Bürgermeister und Rathsherrn etc.“ iz leta 1524 (kterega zna Böhmi tako lepo zasukati) piše Luter: „In deutschen Landen lasse man jetzt allenthalben die Schulen zergehen!“ „Die hohen Schulen werden schwach, Klöster nehmen ab und will solches Gras dürrer werden, und die Blume fällt dahin!“

Kako se to vjema? Böhmi terdi, da pred reformacijo „war die Schule ... gefallen und verfallen“, njegov prerok Luter pa, ki je stvar od blizo gledal, ravno nasproti slovesno piše: „jetzt“ — t. j. med reformacijo — „lässt man allenthalben die Schulen zergehen!“ Böhmi vidi pod vplivom reformacije krasno „cvetkó“ rasti in razcvitati se, Luter pa mu ugovarja, da ga oko goljufa, da cvetka je le pred lepo cvela, vsled reformacije pa se je jela osipati in veneti!

Seveda Luter ni tacega propada sebi pripisoval, marveč po svoji (že pred omenjeni) navadi si je vest utolažil in vse pripisoval le — hudíču: „Unter dem Papstthum habe der Teufel seine Netze ausgebreitet durch Aufrichtung von Klöstern und Schulen, dass es nicht möglich war, dass ihm ein Knabe hätte sollen entlaufen, ohne sonderlich Gottes Wunder, jetzt dagegen wolle er, weil seine Stricke durch Gottes Wort verrathen worden, gar nichts lassen lernen“.

Iz vsega tega bo menda razvidno, da je po katoliških šolah brez potrebe, veliko si glavo beliti z Lutrom — pedagogom! Morda utegne biti njegova naj večja zasluga ta, da je pričel „Schulzwang“; to „silo“ pa je rabil le iz sile, ker prostovoljno ni nihče maral za njegovo šolo, kajti med družimi slabimi znamenji šole (resp. ljudstva) je tudi to, če je treba prav veliko siliti vanjo.

(Konec slédi.)

Jernej Kopitar.

Kopitar i Slovani. — Kar je ruski A. Vostokov, kar česki J. Dobrovský, to je po svoje slovénski J. Kopitar Slovanom v njihovem slovstvu.

„Kopitarjeva zasluga je, da nam je vednost rodila slavnega Miklošiča; i kaj bi bila slovanska filologija brez Kopitarja in Miklošiča? —